

УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ

МАЙБОРОДА ОЛЕГ ВОЛОДИМИРОВИЧ

УДК 658.114.5(477)

УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ ПОТОКАМИ ПІДПРИЄМСТВА

Спеціальність 08.04.01 – фінанси, грошовий обіг і кредит

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Суми – 2006

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Харківському національному економічному університеті Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник – кандидат економічних наук, доцент
Великий Юрій Михайлович,
Харківський національний
економічний університет,
доцент кафедри менеджменту

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Васюренко Олег Володимирович,
Харківський банківський інститут
Української академії банківської справи
Національного банку України,
проректор-директор;

кандидат економічних наук
Рябушка Людмила Борисівна,
Сумський державний університет
Міністерства освіти і науки України,
доцент кафедри фінансів

Провідна установа – Тернопільський державний економічний університет
Міністерства освіти і науки України, кафедра фінансів

Захист дисертації відбудеться “12” травня 2006 р. о 17 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 55.081.01 в Українській академії банківської справи Національного банку України за адресою: 40030, м. Суми, вул. Петропавлівська, 57, зала засідань вченої ради.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Української академії банківської справи Національного банку України за адресою: 40030, м. Суми, вул. Петропавлівська, 57.

Автореферат розісланий “11” травня 2006 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

І.М. Бурденко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. На розвиток господарської діяльності промислових підприємств значною мірою впливає недостатність обігових коштів і нерациональне їх використання, що призводить до втрати ринків збуту, виникнення кризи неплатежів, збиткової діяльності, що в кінцевому підсумку впливає на конкурентоспроможність підприємства та може спричинити його банкрутство. Одним з головних шляхів вирішення окреслених проблем є створення ефективної системи управління фінансовими потоками, яка дозволить максимізувати результативність обігу фінансових ресурсів і забезпечити їх достатній рівень у необхідний момент часу. Від розробки та впровадження ефективних методів управління фінансовими потоками залежить не тільки ритмічність забезпечення фінансовими ресурсами виробничого процесу, але і підвищення інвестиційно-інноваційної активності промислових підприємств, що дозволить підприємству досягти своїх стратегічних цілей.

У сучасних умовах невирішеним залишається ряд теоретичних, методичних і практичних питань управління фінансовими потоками підприємства. Об'єктивна необхідність використання терміна “фінансові потоки” викликана практичною діяльністю підприємств, яка пов'язана із рухом фінансових ресурсів у системі фінансових відносин між суб'єктами господарювання. Останнім часом термін “фінансові потоки” все частіше використовується в наукових працях багатьох вітчизняних і зарубіжних економістів. Проте визначення поняття “фінансові потоки” можна зустріти лише в деяких з них. Теоретичні й практичні аспекти управління фінансовими потоками дістали широкого висвітлення у працях багатьох науковців, серед яких: З. Боді, Р. Мертон, Г. Азаренкова, В. Москаленко, О. Васюренко, А. Горбунов, В. Іванов, В. Іріков, В. Корнєєв, С. Кусакін, О. Олійник, В. Репін та ін.

Високо оцінюючи результати досліджень цих авторів, необхідно зазначити, що в науковій літературі ще не знайшли належного відображення проблеми комплексного теоретико-методичного підходу до управління фінансовими потоками та визначення економічного змісту цього поняття. Наукова і практична актуальність зазначених питань зумовила вибір теми дисертації, визначила мету і завдання дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Основні результати і рекомендації, наведені в дисертації, розроблені в рамках наукових досліджень Харківського національного економічного університету за темою “Концепція управління в умовах транзитивної економіки” (номер державної реєстрації 0105U003089). Автор взяв участь у написанні підрозділу “Оцінка фінансового стану підприємства”.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є дослідження економічного змісту поняття “фінансові потоки підприємства” і формування на цій основі теоретико-методичних

засад і практичних підходів до вдосконалення системи управління фінансовими потоками промислових підприємств.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі завдання:

- уточнити сутність і зміст категорії “фінансові потоки підприємства”;
- класифікувати фінансові потоки за характерними ознаками;
- розробити системні засади управління фінансовими потоками підприємства;
- узагальнити методичні підходи до аналізу фінансово-господарської діяльності підприємства та обґрунтувати показники, які необхідні для здійснення аналізу фінансових потоків підприємства;
- визначити основні показники, необхідні для досягнення прибуткової та платоспроможної діяльності підприємств, а також фактори, що впливають на їх динаміку;
- удосконалити методи прогнозування та розробити методичні рекомендації щодо розрахунків прогнозних показників обсягів виробництва продукції;
- розробити методичні рекомендації щодо планування обігу фінансових потоків;
- обґрунтувати підходи до здійснення контролю за обігом фінансових потоків.

Об'єктом дослідження є процеси формування фінансових потоків машинобудівних підприємств Харківської області.

Предметом дослідження є методи та інструменти управління фінансовими потоками на машинобудівних підприємствах Харківської області.

Методи дослідження. Теоретичну та методичну основу дослідження становлять фундаментальні положення економічної теорії, наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених-економістів.

За допомогою методу експертної оцінки обґрунтовано основні показники аналізу фінансових потоків підприємства. На підставі кластерного аналізу та методу множинної лінійної регресії розраховані індикатори прибутковості й платоспроможної діяльності промислових підприємств, а також визначений їх зв'язок. Прогнозування фінансових потоків здійснено з використанням експертного методу, методу моделювання та екстраполяції. За допомогою факторного аналізу визначено інтенсивність впливу факторів на динаміку фінансових потоків.

Інформаційно-нормативною базою дослідження стали закони України, постанови Верховної Ради України, укази Президента України, накази міністерств і відомств з питань регулювання діяльності промислових підприємств.

У процесі проведення дослідження, обґрунтування висновків і рекомендацій використовувались наукова та довідкова література, офіційні статистичні матеріали, фінансові й статистичні звіти промислових підприємств Харківської області з основних показників діяльності. Для теоретичного обґрунтування та уточнення ключових понять дисертаційного дослідження

застосовано метод логічного узагальнення. Для наочного подання статистичного матеріалу, схематичного зображення теоретичних і практичних положень дисертаційної роботи використано графоаналітичний метод.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у наступному:

вперше:

- запропоновано індикатори структури розподілу, обсягу та швидкості руху фінансових потоків і виявлено їх залежність від рівня прибутковості та платоспроможності за допомогою економіко-математичних моделей, застосування яких в управлінні забезпечує підвищення фінансової стійкості підприємства;

удосконалено:

- класифікацію фінансових потоків з використанням теоретично обґрунтованих і практично значущих ознак руху фінансових ресурсів, таких, як напрямок руху, сфера існування, періодичність відбування та форма фінансових ресурсів, що дозволяє на підставі визначення особливостей фінансових потоків побудувати систему управління господарської діяльності підприємства;

- визначення сутності й змісту категорії “фінансові потоки промислового підприємства” на підставі теоретичних досліджень існуючих понять, що на відміну від існуючих підходів базується на поєднанні статистичних і динамічних характеристик потоку та дозволяє аналізувати ефективність економічних відносин, які виникають внаслідок руху фінансових ресурсів;

- методика контролю руху фінансових потоків завдяки використанню факторної моделі залежності від зовнішніх і внутрішніх факторів, що дозволяє оперативно реагувати на несподівані відхилення від планових показників і передбачати їх подальший розвиток;

набули подальшого розвитку:

- методичні підходи до прогнозування обсягу виробництва продукції як основного джерела поповнення фінансових потоків промислових підприємств, які, на відміну від існуючих методик, засновані на комплексному використанні переваг методів екстраполяції, моделювання та експертної оцінки, що дозволяє враховувати зміни в мікро- та макросередовищі;

- основні складові системи управління фінансовими потоками на підставі визначення загальних і специфічних функцій фінансових потоків, розроблена спіральна модель реалізації яких підвищує якість прийняття управлінських рішень для досягнення збалансованого обігу фінансових ресурсів підприємства;

- методика планування фінансових потоків на підприємстві на основі запропонованої матричної моделі вхідних і вихідних фінансових потоків, наочність зображення яких забезпечує координацію зусиль всіх підрозділів підприємства на виконання поставлених завдань.

Практичне значення одержаних результатів полягає у впровадженні їх на промислових підприємствах, що дозволяє значно підвищувати результативність існуючої системи управління. Класифікація фінансових потоків дає можливість розробляти методи та механізми управління визначеними процесами господарської діяльності. Практичну цінність мають методичні рекомендації щодо виконання основних функцій управління (аналіз, планування, прогнозування, контроль), зокрема: використання розрахункових значень забезпечує адекватну оцінку фінансово-економічного стану підприємства; за допомогою методики прогнозування виконується розрахунок майбутнього обсягу промислового виробництва підприємства із урахуванням динаміки зовнішніх факторів; запропонована система планування визначає джерела покриття витрат підприємства та шляхи підвищення результативності його діяльності; методичні рекомендації щодо здійснення контролю за виконанням планових показників сприяють досягненню встановлених результатів шляхом оперативного реагування на фактори зовнішнього середовища.

Застосування кластерного аналізу дозволяє визначати однорідні групи підприємств, що забезпечує уніфікований підхід і розробку рекомендацій щодо поліпшення господарської діяльності підприємства в кластері та показників самого кластера. За допомогою спіральної моделі системи управління фінансовими потоками підприємства та запропонованих рекомендацій щодо здійснення функцій управління на кожному витку спіралі підвищується якість управлінських рішень.

Результати дисертаційних досліджень було впроваджено на Харківському державному приладобудівному заводі ім. Т.Г. Шевченка (довідка про впровадження від 18.04.2005), на Державному підприємстві “Харківський завод електроапаратури” (довідка про впровадження № 25/161 20.06.2005), на Державному науково-виробничому підприємстві “Об’єднання Комунар” (довідка про впровадження № 355/088-Л від 01.08.2005).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійно виконаним науковим дослідженням, у якому викладено та обґрунтовано авторський підхід до управління фінансовими потоками на вітчизняних промислових підприємствах, який враховує обмеженість фінансових ресурсів та відсутність сучасних технологій управління ними. У роботі, що опублікована у співавторстві, здобувачем запропонована система взаємозалежних показників аналізу фінансово-економічної діяльності підприємства, що дає змогу адекватно характеризувати його фінансово-економічне становище та приймати обґрунтовані рішення при управлінні фінансовими потоками.

Апробація результатів дисертації. Результати дослідження були оприлюднені на науково-практичних конференціях. Серед них: Міжнародна науково-практична конференція “Концепція стратегії розвитку Харківського регіону” (м. Харків, 2001), Міжнародна науково-практична конференція “Інформаційні технології: наука, техніка, технологія, освіта, здоров’я” (м. Харків,

2003), Міжнародна науково-практична конференція “Розвиток економіки в трансформаційний період: глобальний та національний аспекти” (м. Запоріжжя, 2005).

Публікації. Результати дисертації опубліковано у 9 наукових роботах, зокрема 7 статей – у фахових виданнях. Загальний обсяг публікацій становить 2,24 друк. арк., особисто автору належить 2,09 друк. арк.

Структура і зміст дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків і списку використаних джерел. Повний обсяг дисертації становить 232 сторінки, з них 18 таблиць на 7 сторінках, 23 рисунки на 11 сторінках, список використаних джерел із 171 найменування на 16 сторінках, 17 додатків на 43 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, висвітлено об’єкт і предмет дослідження, методологічну і теоретичну бази, сформульовано мету й завдання, визначено методи дослідження, розкрито наукову новизну й практичну цінність одержаних результатів.

У першому розділі **“Теоретичні та методичні аспекти управління фінансовими потоками”** досліджено існуючі теоретичні підходи до визначення фінансових потоків й уточнено їх сутність; сформовано класифікацію і визначено властивості фінансових потоків; концептуально обґрунтовано принципи і положення основних елементів системи управління фінансовими потоками; проаналізовано існуючі методики аналізу фінансово-економічного становища підприємств і запропоновано схему формування системи показників аналізу фінансових потоків.

Проблеми методології управління фінансовими потоками потребують попереднього визначення терміна “фінансові потоки підприємства”. Аналіз існуючих підходів до визначення цього поняття дозволяє стверджувати, що в науковій літературі досі немає чіткого визначення економічного змісту терміна “фінансові потоки підприємства”.

У наукових працях сформувалися три підходи до визначення сутності “фінансові потоки”, які характеризуються ознаками, що представлені в табл. 1.

На підставі проведеного дослідження сутності фінансових потоків підприємства та супутніх категорій і понять “фінанси”, “потік” та “фінансові ресурси”, термін “фінансові потоки підприємства” пропонується викласти у такій редакції: фінансові потоки підприємства – це цілеспрямований рух фінансових ресурсів у процесі здійснення господарських операцій, внаслідок якого виникають економічні відносини.

Характеристика підходів до визначення сутності фінансових потоків

Ознака	1-й підхід Фінансовий потік дорівнює грошовому потоку	2-й підхід Фінансовий потік існує тільки на макрорівні	3-й підхід Фінансовий потік існує на мікрорівні
Перевага	розглядається на рівні підприємств; враховується динамічна сутність потоків	розглядається як макроекономічний механізм; враховуються відносини, пов'язані з обігом фінансових ресурсів	розглядається на рівні підприємств; охоплюються всі фінансові ресурси (не тільки грошові)
Недолік	окрім грошей не охоплюють рух інших фінансових ресурсів; не враховуються відносини, які виникають при здійсненні руху фінансових ресурсів	сфера існування звужується до перерозподільної стадії; визначаються лише макроекономічні властивості	не враховуються відносини, які виникають при здійсненні руху; обов'язковість супроводження товарним потоком

В рамках дослідження природи походження терміна “фінансові потоки” було доведено, що цим потокам притаманні економічні відносини, оскільки грошові відносини звужують роль фінансів до формування і розподілу грошових фондів і накопичень. Відокремленість фінансового потоку від понять “фінанси” та “фінансові ресурси” полягає в динамічних ознаках пересування фінансових ресурсів підприємства в процесі здійснення окремої господарської операції.

Аналіз практичної діяльності промислових підприємств зумовив розробку класифікації фінансових потоків за такими ознаками: напрямком руху, сфера існування, періодичність відбування, форма фінансових ресурсів.

За напрямком руху фінансові потоки можна поділити на дві групи: вхідні та вихідні. До першої входять фінансові потоки, що виникають внаслідок поповнення фінансових ресурсів, до другої – внаслідок їх зменшення. Залежно від сфери обігу фінансові потоки поділяються на внутрішні та зовнішні. Внутрішні фінансові потоки існують у рамках підприємства, тобто між структурними підрозділами, всередині промислово-фінансових груп, концерну тощо. Зовнішні ж виходять за рамки підприємства і стосуються інших суб'єктів господарської діяльності. За періодичністю фінансові потоки можна поділити на три групи. До першої належать фінансові потоки, що носять одноразовий (випадковий) характер. До постійних фінансових потоків з невизначеним часом здійснення належить систематичний рух фінансових ресурсів, не лімітований строком виконання. Якщо рух фінансових ресурсів виконується у визначений чинним законодавством або угодою час, ці фінансові потоки належать до постійних потоків з визначеним періодом часу. Залежно від форми фінансових ресурсів фінансові потоки поділяються на грошові, товарні і негрошові.

Результати дослідження сутності фінансових потоків були покладені в основу обґрунтування принципів і положень основних елементів системи управління фінансовими потоками. Концептуально визначені принципи, головна мета, механізм, суб'єкти та об'єкти системи управління. Головним завданням управління фінансовими потоками є підвищення інтенсивності та збалансованості обігу фінансових ресурсів, оптимізація їх кількісного та вартісного складу і на цій основі – отримання максимальних фінансово-економічних результатів. Для досягнення поставленої мети запропоновано використовувати комплексний підхід, який полягає у виділенні сукупності конкретних функцій управління фінансовими потоками та погодженості їх виконання на структурному рівні.

Згідно з процесним підходом управління фінансовими потоками здійснюється поетапно і передбачає певну логічну послідовність. Циклічність реалізації функцій управління представлена у вигляді спіральної моделі (рис. 1).

Результат кожного етапу формує інформаційну основу для іншого циклу. Особливість реалізації першого витка спіралі (жирні лінії з 1-го по 6-й етапи) полягає в тому, що на цей етап припадає більш детальна і трудомістка робота. З кожним наступним витком (7-12-й етапи) якість здійснення функцій підвищується. Спіральна реалізація функцій управління фінансовими потоками зумовлює виникнення двовимірної системи координат. До основної площини належить послідовна реалізація функцій управління, до другорядної – етапи реалізації кожної функції окремо. Незважаючи на багатовимірну систему управління, для кожної площини притаманний незмінний функціональний результат. Одночасно і при реалізації етапів управління і при послідовному виконанні окремих функцій кожний елемент моделі набуває додаткового поглибленого змісту про обіг фінансових ресурсів та ефективність економічних відносин, що їх супроводжують. Запропонована концептуальна модель реалізації функцій управління фінансовими потоками базується на використанні методів управління, послідовність виконання та обґрунтування яких відображає структуру дисертації.

Рис. 1. Спіральна модель реалізації функцій управління фінансовими потоками:

Особлива роль у системі управління фінансовими потоками належить аналізу. На підставі дослідження методичних рекомендації щодо аналізу фінансово-господарської діяльності було виявлено відсутність однозначної думки до розрахунку окремих відносних показників і недостатню увагу до оцінки поточних процесів. Дослідження принципів складання фінансової і статистичної звітності зумовили необхідність комплексного підходу до використання наведених форм для аналізу обігу фінансових потоків. Внаслідок цього автором визначені показники, що згруповані за трьома ознаками фінансових потоків: достатність, напрямок і результативність

руху фінансових потоків. Сукупне використання цих показників забезпечує комплексну оцінку фінансових потоків, що має практичне значення для промислових підприємств.

У другому розділі дисертації **“Аналіз сучасних методів управління фінансовими потоками та дослідження їх впливу на фінансово-економічний стан промислових підприємств”** проведено аналіз тенденцій розвитку машинобудівних підприємств Харківської області; розраховано значення показників обсягу, терміну і швидкості руху фінансових потоків залежно від розміру прибутковості і рівня платоспроможності господарської діяльності; обґрунтовано послідовність здійснення розрахунків для визначення прогностичних показників обсягу виробництва продукції; проведено аналіз існуючої системи формування планових показників; запропоновано методичні рекомендації щодо складання фінансового плану на основі матричної моделі.

В результаті аналізу динаміки фінансово-економічних показників 36 машинобудівних підприємств Харківської області за період 2000-2004 рр. виявлено, що нарощування обсягів виробництва без відповідного поліпшення фінансових показників не приводить до підвищення результативності та платоспроможності господарської діяльності. Для визначення індикаторів прибуткового стану використаний кластерний аналіз, до розрахунку якого були відібрані показники аналізу фінансових потоків. У результаті кластеризації було виділено три групи підприємств, які характеризуються за такими ознаками:

група 1 – прибуткова зона – прибуткові підприємства з високим рівнем платоспроможності;

група 2 – перехідна зона – підприємства, які характеризуються нестійким фінансово-економічним становищем, а саме мають недостатній рівень платоспроможності та (або) носять збитковий характер;

група 3 – критична зона – кризовий стан: сума збитку більша за обсяг виробленої продукції, а розмір боргових зобов'язань перевищує існуючі фінансові ресурси.

Координати центроїдів кожного з кластерів визначили притаманні значення показників, що характеризують основні властивості фінансових потоків, які приводять до певного рівня прибутковості та платоспроможності (табл. 2).

За період з 2001 по 2004 р. наведені індикатори прибуткової зони мали незначне коливання, що дало можливість говорити про придатність у використанні виявлених пропорцій для підвищення результативності обігу фінансових потоків і збереження припустимого рівня платоспроможності.

Індикатори дозволяють керівництву в рамках порівняння з іншими машинобудівними підприємствами регіону виявити власні недоліки в обігу фінансових потоків та усунути їх на наступний період. Відстань підприємства від того чи іншого кластера свідчить про позитивну

(або негативну) тенденцію в розвитку підприємства, яка повинна бути закріплена (або усунена) шляхом виявлення загальних властивостей.

Провідна роль у формуванні наведених показників належить обсягу виробництва продукції, від розміру якого залежить щільність і направленість руху фінансових потоків підприємства. Передбачення його розміру є необхідним для подальшого планування обігу фінансових потоків на наступний період.

Таблиця 2

Значення фінансово-економічних показників відповідно до кластерного розподілу провідних підприємств машинобудування за 2004 р.

Показник	Номер групи		
	1	2	3
Критерій достатності фінансових потоків	0,116	0,290	1,051
Прибуток (збиток) на 1 грн. товарної продукції, грн.	0,072	-0,034	-0,276
Відношення обсягу реалізованої продукції до обсягу її виробництва	1,09	1,01	0,97
Питома вага запасів готової продукції в обсязі реалізації продукції, %	17,7	27,0	28,4
Тривалість обертання запасів готової продукції, днів	65	99	105
Продуктивність праці, грн.	5062,5	2267,1	1269,3
Темп зростання продуктивності праці з урахуванням індексу цін, %	136,1	114,8	100,0
Темп зростання зарплати, %	130,3	122,9	110,7
Питома вага витрат на оплату праці в загальному обсязі виробництва, %	18,1	26,1	45,7
Питома вага дебіторської заборгованості в обсязі реалізації продукції, %	16,6	22,7	42,7
Тривалість обертання дебіторської заборгованості, днів	61	83	156
Питома вага кредиторської заборгованості в обсязі виробництва, %	17,8	38,3	185,9
Тривалість обертання кредиторської заборгованості, днів	63	140	679
Відношення дебіторської заборгованості до кредиторської	1,147	0,545	0,274

На основі аналізу результативності існуючої системи прогнозування на провідних підприємствах машинобудування Харківської області шляхом зіставлення відсотка виконання прогнозних обсягів виробництва за 2004 р. із фінансовим результатом від діяльності до оподаткування підтверджена залежність прогнозних показників від рівня прибутковості. Характер зміни кривої повноти здійснення прогнозу повторює графік фінансового результату.

В більшості випадків причина неточності прогнозних розрахунків полягає в нераціональному виборі початкового об'єкта дослідження. На підставі графічного методу з метою збільшення терміну прогнозних розрахунків був обраний метод із визначенням і детальним аналізом факторів, які можуть впливати як на ринкову кон'юнктуру взагалі, так і на окремий фінансовий потік суб'єкта господарювання.

Класифікація ознак факторів, які впливають на діяльність підприємства, та визначення методів прогнозування зумовили послідовність здійснення прогнозних розрахунків. Передбачення динаміки ВВП, який характеризує вплив факторів зовнішнього середовища непрямого

впливу, здійснюється за допомогою експертної оцінки. Запропонована економіко-математична модель залежності темпів зростання ВВП від темпів зростання обсягів виробництва дозволяє визначити майбутню динаміку промислового виробництва, яка свідчить про зміни факторів зовнішнього середовища безпосереднього впливу. Передбачення загального зростання промислового виробництва необхідне підприємству для збереження конкурентних позицій на ринку і є загальним орієнтиром для збільшення власної виробничої програми. Розрахунок майбутнього обсягу виробництва підприємства за методом екстраполяції Дж. Бокса і Г. Дженкінса визначає щомісячний випуск продукції. Темпи зростання обсягів виробництва дозволяють порівняти прогностичні показники із загальною динамікою випуску продукції промислових підприємств України. У разі їх невідповідності розглядається можливість збільшення випуску продукції в заданих межах прогнозу.

Запропонований комплексний підхід апробований на 36 машинобудівних підприємствах Харківського регіону. Розбіжність між прогностичними розрахунками і фактичними обсягами виробництва становить 3,9 %, що цілком припустимо для здійснення планових розрахунків. Наведена послідовність здійснення прогностичних розрахунків дозволяє передбачити вплив факторів макро- та мікросередовища для збереження конкурентних позицій на ринку та визначити майбутній план виробництва продукції відповідно до загальної динаміки ринкової кон'юнктури.

Визначення та аналіз фінансових потоків, передбачення динаміки основних фінансово-економічних показників діяльності підприємства є необхідним підґрунтям для створення ефективною системи планування руху фінансових ресурсів підприємства та розробки управлінських рішень щодо підвищення ефективності їх кругообігу відповідно до фінансово-економічних цілей підприємства і наявних можливостей.

У результаті порівняльного аналізу виконання планових показників ВАТ "Турбоатом" та Ізюмського державного заводу офтальмологічної лінзи в 2004 р. виявлено залежність результативності фінансового плану від досягнення збалансованого стану вхідних і вихідних фінансових потоків, що забезпечується вибором ефективних форм і методів розробки планових показників.

У дисертації виявлені недоліки офіційно схвалених методичних рекомендацій щодо складання фінансових планів. Вони полягають у поєднанні дохідної частини власника підприємства із витратами підприємства як суб'єкта господарювання. Затверджені фінансові плани не задовольняють вимоги як власника, так і менеджера підприємства.

Визначення джерел надходжень фінансових потоків, за рахунок яких відбувається покриття валових витрат, пропонується здійснювати на підставі матричної моделі, яка поєднує принципи балансового планування із математичними методами його реалізації. Ефективність фі-

нансового плану забезпечується за умови врахування запропонованих нормативних значень і балансування розміру вхідних та вихідних фінансових потоків.

Для оперативного реагування на можливі варіанти розвитку подій при відхиленні ключових показників від планових використовуються економіко-математичні моделі залежності відношення прибутку (збитку) до обсягу товарної продукції (Y_1) та критерію достатності фінансових потоків (Y_2) від зміни структури розподілу, обсягу та швидкості руху фінансових потоків.

До початкового масиву ввійшли 1728 показників обсягу, швидкості й терміну руху фінансових потоків 36 підприємств машинобудування Харківської області за період з 2001 по 2004 р. Із дев'яти незалежних факторів на результативність діяльності підприємства суттєвий вплив здійснюють частка дебіторської заборгованості в загальних обсягах відвантаженої продукції (X_1) та відношення кредиторської заборгованості до загального обсягу виробленої продукції (X_2):

$$Y_1 = 0,394462 - 0,353539 \text{ Ч } X_1 - 0,68021 \text{ Ч } X_2 \rightarrow \max. \quad (1)$$

У свою чергу, на своєчасність виконання власних зобов'язань та забезпечення господарської діяльності фінансовими ресурсами в повному обсязі додатково впливають рівень відношення витрат на оплату праці штатних працівників у загальних обсягах виробництва (X_3) і дисбаланс між дебіторською та кредиторською заборгованістю (X_4):

$$Y_2 = 0,3364 + 0,8570 \text{ Ч } X_3 + 0,1309 \text{ Ч } X_1 + 0,0787 \text{ Ч } X_2 - 0,3061 \text{ Ч } X_4 \rightarrow \min. \quad (2)$$

Коефіцієнти детермінації наведених моделей вказують на те, що на 99,3 % значення фактора прибутковості залежить від частки кредиторської та дебіторської заборгованості в загальних обсягах виробленої та реалізованої продукції відповідно, а критерій платоспроможності на 95,8 % пояснюється змінами наведених чотирьох факторів.

Особлива роль у наведених розрахунках належить обсягу таких фінансових потоків, як приріст дебіторської та кредиторської заборгованості, які є загальними факторами для обох моделей. Швидке повернення дебіторських коштів у фінансово-господарську діяльність підприємства сприяє підвищенню оборотності обігового капіталу та їх більшій віддачі. При цьому наявність власного капіталу сприяє підвищенню фінансової стійкості підприємства. Тривалий термін розрахунків за власними зобов'язаннями впливає на погіршення платоспроможності підприємства і може призвести до непередбачуваних витрат (штрафи, пеня, неустойки), які, в свою чергу, знижують рівень рентабельності виробництва. Швидка виплата кредиторської заборгованості впливає на зниження обігових коштів, що знаходяться в розпорядженні підприємства. Це призводить до зменшення розміру фінансових потоків, що, зокрема, впливає на погіршення

результативності їх обігу. Наведені регресійні моделі мають результативний характер за умови управління відповідними факторами в сукупності.

Зміна ключових пропорцій в обігу фінансових потоків дає можливість оперативно відреагувати на негативні явища та своєчасно внести корективи для досягнення запланованих результатів.

У третьому розділі “**Методичне забезпечення управління фінансовими потоками на промислових підприємствах**” запропоновано методичні підходи до управління фінансовими потоками промислових підприємств; визначено основні структурні підрозділи та їх спеціальні функції, які забезпечують процес розробки планових показників; обґрунтовано організаційні та методичні засади проведення контролю за рухом фінансових ресурсів; запропоновано методичні рекомендації щодо управління фінансовими потоками, які використано на машинобудівних підприємств Харківського регіону.

Організаційно-методичне забезпечення управління фінансовими потоками здійснюється шляхом використання суб'єктами управління певних інструментів для впливу на рух фінансових потоків. Можливість реалізації процесу управління фінансовими потоками значною мірою залежить від того, наскільки системно й послідовно виконуються всі функції.

Згідно із запропонованими методичними підходами управління фінансовими потоками починається з визначення фінансових потоків, що супроводжували або можуть супроводжувати господарську діяльність підприємства. Другий етап характеризує аналіз фінансових потоків. Виявлення недоліків і переваг в обігу фінансових потоків необхідне для порівняння із динамікою внутрішніх та зовнішніх факторів, які враховуються на третьому етапі управління при прогнозуванні вхідних фінансових потоків. Визначений обсяг надходжень фінансових ресурсів є підставою для складання плану обігу фінансових потоків, який відбувається на четвертому етапі управління. У разі збалансованості фінансового плану розробляються заходи щодо його реалізації. Запропонована послідовність реалізації етапів управління фінансовими потоками дозволяє скоординувати зусилля керівництва підприємства та розробити організаційні засади регулювання та контролю за рухом фінансових потоків.

Етапи реалізації процесу управління зумовлюють вдосконалення організаційної структури підприємства. У роботі доведено існування зв'язку між етапами управління та організаційним складом підприємства. Це дало можливість відповідно до запропонованих методичних рекомендацій визначити основні структурні підрозділи та їх спеціальні функції. Наведена організаційна структура управління охоплює всі сторони фінансово-господарської діяльності підприємства, що дозволило врахувати комплекс організаційних, науково-технічних, економічних та соціальних заходів при розробці фінансового плану.

Виконання запланованих показників забезпечується завдяки використанню запропонованих форм і методів контролю за обігом фінансових потоків. На підставі класифікації факторів за періодом виникнення визначені та обґрунтовані фінансові потоки, що потребують оперативного контролю для забезпечення бажаного рівня прибутковості та збереження припустимого рівня платоспроможності. На підставі 150 спостережень за рухом відібраних фінансових потоків провідних підприємств машинобудування Харківського регіону протягом 2001-2004 рр. була розрахована багатофакторна модель (3), яка дозволяє оперативно реагувати на зміни ключових планових показників.

$$\begin{cases} F1 = 0,99X_1 + 0,98X_2 + 0,96X_3 + 0,36X_4 + 0,10X_5 + 0,24X_6 + 0,06X_7 \\ F2 = 0,02X_1 - 0,07X_2 + 0,05X_3 - 0,66X_4 + 0,37X_5 + 0,82X_6 + 0,35X_7 \\ F3 = 0,01X_1 - 0,05X_2 + 0,10X_3 + 0,07X_4 + 0,73X_5 + 0,05X_6 - 0,77X_7, \end{cases} \quad (3)$$

- де X_1 – обсяг виробництва продукції (робіт, послуг), тис. грн.;
- X_2 – обсяг відвантаженої продукції, тис. грн.;
- X_3 – обсяг матеріальних витрат на виробництво продукції, тис. грн.;
- X_4 – приріст (зниження) дебіторської заборгованості станом на 1 січня наступного за звітним періоду до 1 січня звітного періоду, тис. грн.;
- X_5 – приріст (зниження) кредиторської заборгованості станом на 1 січня наступного за звітним періоду до 1 січня звітного періоду, тис. грн.;
- X_6 – приріст (зниження) складських запасів готової продукції станом на 1 січня наступного за звітним періоду до 1 січня звітного періоду, тис. грн.;
- X_7 – фінансовий результат від діяльності до оподаткування за звітний період, тис. грн.

Згідно із розрахунком понад 81 % загальної мінливості наведених показників залежить від впливу трьох факторів. Розроблена модель дозволяє виявити причинно-наслідкові зв'язки впливу оперативних факторів на планові показники. Так, у випадку збільшення програми виробництва та обсягу відвантаження продукції за допомогою першого фактора можна передбачити притік дебіторської та кредиторської заборгованості, бути готовим до збільшення витрат на закупівлю матеріалів та утримання складських запасів. Якщо зростаючий рівень виробництва продукції супроводжується скороченням її реалізації, динаміку інших фінансових потоків можна передбачити за допомогою другого фактора. Зважаючи на те, що третій фактор негативно впливає на фінансовий результат, керівництво підприємства повинно потурбуватися про прискорення повернення власних коштів і утримання зростання власних зобов'язань, знайти додаткові джерела для поповнення фінансових ресурсів. З метою зниження обсягу вихідних фінансо-

вих потоків особливу увагу слід приділити рівню складських запасів і переглянути норматив страхового запасу на придбання матеріалів та комплектуючих виробів.

Перевірка відповідності результатів управління фінансовими потоками плановим показникам здійснюється за допомогою оперативних даних згідно із розробленими формами та визначеними функціональними структурами. Знання факторів, уміння визначати їхній вплив дозволяють створювати ефективний механізм управління.

Запропоновані методичні рекомендації були використані у процесі фінансово-господарської діяльності Харківського державного приладобудівного заводу ім. Т.Г. Шевченка (ХДПЗ ім. Т.Г. Шевченка) та Державного підприємства “Харківський завод електроапаратури” (ДП ХЗЕА). За допомогою класифікації виявлені існуючі фінансові потоки та здійснений їх аналіз, у результаті якого виявлено різний ступінь концентрації капіталу на підприємствах.

Порівняння показників структури розподілу, обсягу та швидкості руху фінансових потоків із розрахованими значеннями для прибуткових підприємств виявило недоліки в обігу фінансових потоків, які були усунуті шляхом доведення фактичних показників до розрахованих індикаторів з використанням моделей (1) і (2).

В процесі прогнозування виявлені ідентичний і максимальний періоди випуску продукції, припустимі межі майбутніх обсягів виробництва. Погрішність прогнозу для ХДПЗ ім. Т.Г. Шевченка становить 1 % від фактичних значень, для ДП ХЗЕА – 6,8 %. Запропоновані рекомендації були враховані при формуванні фінансового плану. Реалізація розроблених методів управління дозволила ХДПЗ ім. Т.Г. Шевченка в 2004 році збільшити чистий прибуток в 2,7 раза, а для ДП ХЗЕА вийти на прибутковий рівень.

Балансування обігом вхідних і вихідних фінансових потоків дозволило своєчасно виконувати фінансові зобов'язання, значно скоротити невиробничі витрати, заощадити фінансові ресурси на модернізацію та інноваційне оновлення виробництва.

ВИСНОВКИ

У дисертації проведено теоретичне узагальнення і запропоновано нове вирішення наукової проблеми, пов'язаної з управлінням фінансовими потоками підприємства. Основні наукові і практичні результати дисертаційного дослідження відповідають меті роботи і полягають у наступному:

1. Узагальнення поглядів вітчизняних і зарубіжних науковців на категорію “фінансові потоки” показали, що її визначення носить фрагментарний характер і не має однозначного підходу. Проведене в роботі дослідження економічної сутності фінансових потоків дозволило визна-

чити їх як цілеспрямований рух фінансових ресурсів у процесі здійснення господарських операцій, внаслідок якого виникають економічні відносини.

2. За результатами аналізу практичної діяльності промислових підприємств були виявлені класифікаційні ознаки, що дозволило згрупувати фінансові потоки за такими ознаками: за напрямком руху, сферою існування, періодичністю відбування, формою фінансових ресурсів. Наведена класифікація фінансових потоків дозволяє згрупувати їх і розробити відповідний механізм управління ними, контролювати своєчасність здійснення операцій, пов'язаних із рухом цих потоків, спрямовувати зусилля окремих підрозділів підприємства на підвищення інтенсивності руху та ефективності здійснення господарських операцій як у цілому, так і в розрізі певних груп потоків.

3. Дослідження сутності “фінансових потоків” дало можливість обґрунтувати принципи і положення основних елементів системи управління фінансовими потоками. Головним завданням управління фінансовими потоками є підвищення інтенсивності та збалансованості обігу фінансових ресурсів, оптимізація їх кількісного та вартісного складу і отримання на цій основі максимальних фінансово-економічних результатів. На підставі аналізу функцій фінансової категорії та управління були запропоновані специфічні функції управління фінансовими потоками, циклічна реалізація яких підвищує якість здійснення управлінських рішень. Запропонована послідовність здійснення функцій управління фінансовими потоками передбачає об'єднання зусиль всіх функціональних сфер діяльності підприємства на єдиній інформаційній основі.

4. В результаті експертної оцінки існуючих методик аналізу фінансово-господарської діяльності виявлено відсутність однозначної думки до розрахунку окремих відносних показників та недостатню увагу до оцінки поточкових процесів. Головною причиною такого становища є використання даних балансу, що мають статичний характер. За результатами дослідження принципів складання фінансових і статистичних звітів була запропонована система показників, яка враховує переваги кожної з форм звітів та полягає в їх доступності для проведення аналізу фінансових потоків.

5. На підставі аналізу основних показників фінансово-господарської діяльності 36 провідних підприємств машинобудування Харківської області зроблено висновок про недостатність лише нарощування обсягів виробництва без відповідного поліпшення якісних показників діяльності. Поліпшення фінансових результатів залежить від розподілу фінансових потоків протягом періоду господарювання, припустимі пропорції яких автор отримав за допомогою кластерного аналізу.

6. Удосконалено технологію прогнозування обсягів виробництва продукції як одного з головних фінансових потоків підприємств, що полягає в урахуванні факторів макро- та мікроекономічного середовища. Комплексне використання переваг методів прогнозування дозволяє ви-

значити майбутній обсяг виробництва продукції відповідно до загальної динаміки ринкової кон'юнктури.

7. Недоліки офіційно схвалених методик фінансового планування усунуто за допомогою матричної моделі поєднання принципів балансового планування із математичними методами його реалізації. Запропоновані організаційні аспекти фінансового планування охоплюють всі сторони фінансово-господарської та соціальної діяльності підприємства. Взаємодію вхідних і вихідних фінансових потоків здійснено з урахуванням запропонованих орієнтирів сприятливого розподілу фінансових потоків. Розроблена система рівнянь на підставі покрокової множинної регресії дозволила виявити суттєві фактори, що впливають на підвищення результативності та платоспроможності діяльності підприємств.

8. Представлені концептуальні засади системи контролю за обігом фінансових потоків дозволяють оперативно накопичувати інформацію про рух вхідних та вихідних фінансових потоків підприємства, здійснювати аналіз їх відхилень від запланованого рівня та оцінювати вплив на загальні результати діяльності. Факторна модель дала можливість виявити причинно-наслідкові зв'язки впливу оперативних факторів на планові показники, що дозволяє реагувати на несподівані відхилення від планових показників та передбачати їх подальший розвиток. Запропоновані рекомендації до збору та обробки оперативної інформації щодо руху фінансових потоків дозволяють своєчасно реагувати на вплив зовнішніх і внутрішніх факторів та запобігати утворенню непередбачених вихідних фінансових потоків.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ

1. Косарева І.П., Майборода О.В. Механізм оцінки фінансового стану промислових підприємств // Економіка розвитку. – 2003. – № 2 (26). – С. 46-50.
2. Майборода О.В. Особливості визначення та сутність фінансових потоків підприємства // Економіка: проблеми теорії та практики: Зб. наук. пр. Вип. 184. Т. 3. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2003. – С. 659-670.
3. Майборода О.В. Системні засади до управління фінансовими потоками на підприємстві // Вестник Национального технического университета “ХПИ”: Сб. науч. тр. Тематический выпуск “Технический прогресс и эффективность производства”, Харьков, 2003. – Харьков. – 2003. – № 20. – С. 84-88.
4. Майборода О.В. Аналіз фінансових потоків промислових підприємств // Економіка розвитку. – 2004. – № 4 (32). – С. 93-97.

5. Майборода О.В. Основні орієнтири для досягнення платоспроможності та прибутковості діяльності підприємства // Коммунальное хозяйство городов: Науч.-техн. сб.: Вып. 59. Сер.: Экономические науки. – К.: Техніка, 2004. – С. 147-155.

6. Майборода О.В. Контроль за рухом фінансових потоків підприємства з використанням економіко-математичних моделей // Економіка: проблеми теорії та практики: Зб. наук. пр. Вип. 207. Т. II. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2005. – С. 359-365.

7. Майборода О.В. Сучасні форми і методи планування фінансових потоків підприємств // Вестник Национального технического университета “ХПИ”: Сб. науч. тр. Тематический выпуск “Технический прогресс и эффективность производства”, Харьков, 2005. – 2005. – № 3. – С. 78-86.

8. Майборода О.В. Використання нестандартних технологій у системі фінансового планування // IX Міжнар. наук.-практ. конф. “Інформаційні технології: наука, техніка, технологія, освіта, здоров’я”, Харків, 15-16 травня 2003 р. – Харків. – 2003. – С. 525.

9. Майборода О.В. Комплексний підхід до прогнозування обсягів виробництва продукції підприємства // Матер. Міжнар. наук.-практ. конф. “Розвиток економіки в трансформаційний період: глобальний та національний аспекти”, 20 квітня 2005 р., м. Запоріжжя. Т. IV. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2005. – С. 113-117.

АНОТАЦІЯ

Майборода О.В. Управління фінансовими потоками підприємства. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.04.01 – фінанси, грошовий обіг і кредит. – Українська академія банківської справи НБУ, Суми, 2006.

У дисертації досліджено сутність, економічний зміст та основні характеристики фінансових потоків, концептуально обґрунтовано основні елементи системи управління фінансовими потоками. Логічна послідовність виконання дисертаційної роботи обумовлена запропонованою моделлю реалізації функцій системи управління фінансовими потоками підприємства. Провести фінансово-економічний аналіз результативності фінансових потоків, передбачити і запланувати їх обсяг на майбутній період дозволяють методичні й організаційні рекомендації щодо їх виконання. Результати економіко-математичних досліджень дають можливість приймати оперативні управлінські рішення при реалізації фінансових планів. Запропонована технологія управління фінансовими потоками дозволяє оптимізувати рух і збалансувати розподіл фінансових ресурсів для одержання максимального результату і збереження прийняттого рівня платоспроможності в процесі фінансово-господарської діяльності.

Ключові слова: фінансовий потік, фінансові ресурси, економічні відносини, фінансово-економічний аналіз, фінансово-господарська діяльність.

Майборода О.В. Управление финансовыми потоками предприятия. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.04.01 – финансы, денежное обращение и кредит. – Украинская академия банковского дела НБУ, Сумы, 2006.

Диссертация посвящена решению теоретических, методических и прикладных проблем управления финансовыми потоками промышленных предприятий. Рассмотрены существующие научные подходы к определению сущности финансовых потоков, проанализировано их практическое использование и сфера действия. В результате исследования уточнено определение “финансовые потоки предприятия”. Анализ процессов формирования и распределения финансовых ресурсов позволил систематизировать финансовые потоки путем их классификации, определить общие свойства, которые не зависят от вида финансового ресурса и экономических отношений.

По результатам исследования сущности финансовых потоков обоснованы основные элементы системы управления финансовыми потоками. Концептуально определены принципы, главная цель, механизм, субъекты и объекты системы управления. В диссертации акцентировано внимание на том, что главной задачей управления финансовыми потоками является повышение интенсивности и достижение сбалансированного движения финансовых ресурсов, оптимизация их количественного и стоимостного состава и получение на этой основе максимальных финансово-экономических результатов. Для достижения поставленной цели использован комплексный подход, основанный на выделении совокупности конкретных функций управления и их согласованности в выполнении на структурном уровне. На основании изучения особенностей функций финансовой категории и управления были определены специфические функции управления финансовыми потоками, реализация которых осуществляется на основе спиральной модели, что обеспечивает постоянное повышение качества реализации управленческих функций.

Предложенные методические рекомендации по проведению анализа финансовых потоков дают возможность оценить движение финансовых потоков на основе комплексного использования информации финансовой и статистической отчетности. Достижение сбалансированного и результативного оборота финансовых потоков обеспечивается путем доведения показателей объема, времени и скорости движения финансовых потоков к предложенным расчетным значениям прибыльных и платежеспособных предприятий.

Последовательность осуществления прогнозных показателей основана на использовании преимуществ существующих методов прогнозирования и учитывает динамичность факторов микро- и макросреды.

Планирование движения финансовых потоков осуществляется при помощи матричной модели, которая основана на принципах балансового планирования с использованием математических методов, что позволяет в каждом конкретном случае находить наиболее оптимальные источники мобилизации финансовых ресурсов. Учет предложенных нормативных значений обеспечивает максимальную прибыль финансово-хозяйственной деятельности предприятия.

Формирование и реализация финансового плана осуществляются в соответствии с разработанными организационными и методическими рекомендациями. Эффективное функционирование системы управления финансовыми потоками предприятия обеспечивают предложенные рекомендации по осуществлению контроля за движением финансовых потоков, а выявленные причинно-следственные связи позволяют учитывать влияние внутренних и внешних факторов на их интенсивность и направление.

Ключевые слова: финансовый поток, финансовые ресурсы, экономические отношения, финансово-хозяйственная деятельность.

SUMMARY

Mayboroda O.V. Management by the Financial Flows of enterprise. – Manuscript.

Thesis for degree Candidate of Science (in Economic) in speciality 08.04.01 – finance, money turnover and credit. – Ukrainian Academy of Banking NBU, Sumy, 2006.

Essence, economic content and basic characteristics of financial streams are analyzed and the basic elements of the control system of financial streams are conceptually grounded in the dissertation. The logical sequence of the dissertation work implementation is conditioned by the proposed model of function of realization of enterprise financial streams control system. Methodical and organizational recommendations for implementation allow to analyze the effectiveness of financial streams, to prognose and plan their volume for a forthcoming period. The results of economy-mathematical researches enable to come to efficient managerial decisions while implementing financial plans and also react to their possible declinations. The proposed technology of financial streams management allows to optimize motion and to balance allocations of financial resources for receiving maximal result and preserving a favourable level of solvency.

Key words: financial flows, financial resources, economic relations, financially economic analysis, financially economic activity.

Відповідальний за випуск
кандидат економічних наук, доцент
Ю.М. Великий

Підписано до друку 06.04.2006.
Формат 60x90/16. Обл.-вид. арк. 0,9
Гарнітура Times. Тираж 100 пр.

Інформаційно-видавничий відділ
Української академії банківської справи НБУ
Адреса: 40030, м. Суми, вул. Петропавлівська, 57.